

Idrottens gränstrakter – Om äventyrsidrott och friluftssport

Johan Arnegård

Stockholms universitet, UTEP, Idrottspedagogik

johan.arnegard@utep.su.se

Klas Sandell

Karlstads universitet, Geografi och turism

Stockholms universitet, UTEP, Idrottspedagogik

klas.sandell@kau.se

Idrotten har alltid förändrats – påverkat och påverkats – i förhållande till samhället i övrigt. Inte minst har det funnits ett dynamiskt samspel i dess "gränstrakter" till delvis överlappande samhällsfenomen som sport, friluftsliv och naturturism. Två dagsaktuella och sammanlänkade tendenser i dessa gränstrakter är *friluftslivets sportifiering* och *idrottsaktiviteternas frigörelse från landskapet*. "Sportifiering" innebär att instrumentella inslag från tävlingsidrotten vunnit insteg i traditionella friluftaktiviteter som annars kan karaktäriseras som starkt upplevelsepräglade utan inslag av uttalade tävlingsmoment. Idrottsaktiviteternas frigörelse från landskapet handlar om den ökande tendensen till att aktiviteter där mötet med det naturpräglade landskapet har varit centralt och eftersträvarsvärt, nu börjar utföras i särskilt uppbyggda funktionsspecialiserade miljöer. Man frigör sig från klimat-zoner och årstidsväxlingar genom att bedriva "friluftssporterna" i kontrollerade inomhusklimat. Således går delar av friluftskulturen alltmer mot speciella utövandeformer. En förändring av aktiviteternas bärande innehåll och attraktion sker till ett mer samhällsanpassat och tillrättalagt aktivitetsmönster.

Introduktion

Följande paper linjerar upp våra utgångspunkter för ett nyligen igångsatt forskningsprojekt och kommer därför att följa denna forskningsplans behov av att beskriva projektens målsättning, bakgrund, teoretiska referensram och uppläggning. Forskningsprojektet fokuserar två dagsaktuella och sammanlänkade tendenser i idrottens ”gränstrakter” till delvis överlappande samhällsfenomen som sport, friluftsliv och naturturism. Det är *friluftslivets sportifiering* och det nya språnget i *idrottsaktiviteternas frigörelse från landskapet*. Dessa tendenser anser vi mot bakgrund av egna tidigare studier (Arnegård, 2006; Sandell, 2004) kommer att ha stor betydelse för den framtida bilden av idrottens innehåll och verksamhetsfält. Men det är förstås här viktigt att komma ihåg att idrotten alltid har förändrats – påverkat och påverkats – i förhållande till samhället i övrigt. Inte minst har det funnits ett dynamiskt samspel i dess ”gränstrakter” till just sport, friluftsliv och naturturism (Sandell, 2000; Blom & Lindroth, 2002; Tordsson, 2003; Andkjær, 2005).

Med friluftslivets sportifiering avser vi att traditionella friluftaktiviteter som att vandra, klättra eller paddla i naturpräglade landskap transformeras till tävling (multisport), och att aktiviteter som telemarksskidåkning, brädsporter m.m. å andra sidan tydligt karakteriseras av upplevelseorienterade och tävlingskritiska förhållningssätt, traditionellt närliggande friluftsliv. Det nya språnget i *idrottsaktiviteternas frigörelse från landskapet* (”landskapsdekontextualisering”) som vi lyfter fram handlar om att den landskapsrationalitet som ligger i att standardisera de rumsliga förutsättningarna för att t.ex. springa ikapp, spela bollspel eller kasta spjut – och som sedan länge är helt integrerad i stora delar av idrotten – nu håller på att dramatiskt förändra referensramarna även för aktiviteter som traditionellt behållit en stark platsberoende landskapsanknytning. Detta är en tendens som vi kan se både i sedan länge etablerade fenomen som äventyrsbad och klätterväggar, men också i ännu så länge mer spekulativa varianter som skidåkning inomhus både utför och på längden, forspaddlingsbanor med vattenpumpar och datorspel för dans i fullskala. Utifrån detta vill vi genom en *explorativ studie öka kunskaperna om äventyrsidrott och friluftssport av idag med särskild fokusering på frågor om sportifiering och landskapsdekontextualisering*.

Idrottsbegreppet

Eftersom det är idrottens gränstrakter till delvis överlappande fenomen som sport, friluftsliv och naturturism som här står i centrum så blir förstås själva begreppsdiskussionen viktig. Med idrott menar vi ”fysisk aktivitet som vi utför för att kunna ha roligt, må bra och prestera mera” som är den officiella definitionen i Idrottsrörelsen (Riksidrottsförbundet, 1996) och när det gäller friluftsliv ansluter vi oss till Förordning (2003:133) om statsbidrag till friluftorganisationer där man skriver: ”vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling”. Med sådana definitioner är det ingen svårighet att se friluftsliv och idrott som i stor utsträckning överlappande begrepp. Detta till skillnad från idrottsdefinitioner som t.ex. fokuserar ”människans benägenhet att kroppsligt visa fram och jämföra duktighet genom att konkurrera” eller ”institutionaliserad fysisk aktivitet med större eller mindre inslag av tävling, där den fysiska prestationsförmågan har stor betydelse och deltagandet styrs av regler som formulerats av de officiella idrottsorganisationerna” (Jan-Ove Tangen respektive Göran Patriksson; i Blom & Lindroth 2002:12).

När det gäller begreppen sport och sportifiering är det förstås en komplikation i en anglifierad samtid att idrott på engelska oftast översätts till sport, men att vi ändå föredrar att använda uttrycket ”sport” har att göra med att idrottens gränsöverskridande aktiviteter i dagligt tal och i medierna oftast benämns som just sporter (*äventyrssporter, friluftssporter, livsstilssporter, risksporter, extremssporter, multisport och upplevelsesporter*). De etymologiska rötterna till synonymerna idrott och sport kan dessutom hävdas vara direkt motsatta. Ordet idrott

är fornnordiskt och dess ursprungliga betydelse är närmast färdighet medan ordet sport har en romansk rot som står för förlustelse, något som bättre kan sägas beskriva delar av just de verksamheters innebörder vi avser att undersöka (Arnegård, 2006; se även Franzén, 1994).

Dessa mer "krävande" och äventyrliga friluftaktiviteter har under de senaste decennierna blivit allt mer populära och de drar ofta till sig människor som söker starka upplevelser i form av äventyr, spänning och utmaningar. Med begreppet "äventyr" avses i detta sammanhang en ovanlig, spännande och vanskelig händelse som upplevs av en viss (grupp av) person(er). Utmärkande är att det "äventyrliga" handlar om kreativitet och utforskande, att det inte finns något i förväg bestämt sätt att lösa uppgiften på. För att "klassas" som ett äventyr måste utgången vara oviss (Arnegård, 2006; Mitchell, 1983). Med begreppet "sportifiering" däremot avser vi att en: "verksamhet förändras framför allt genom att regelrätta tävlingsmoment införs efter mönster från den etablerade tävlingsidrotten. Därmed utförs också aktiviteterna under organiserade och kontrollerade former för att trygga jämförbarheten." (Arnegård, 2006:24-25). Utifrån denna begreppsdiskussion är det uppenbart att vår forskningsansats ligger i själva hjärtpunkten av vad som är idrottsrelevant. Annorlunda uttryckt så handlar vårt intresse om förändringar av några idag centrala aspekter på synen av vad som är av relevans för idrott i termer av mål, metod och relation till plats och landskap. Det är ingen tillfällighet att Bale (1994:166) redan för snart 15 år sedan betitlade sitt avslutande framtidsinriktade kapitel i sin bok om idrottens landskap: "Futurescapes of sport: A world of simulations?".

Idrotten: barn av det moderna projektets funktionsspecialisering

Det moderna industrisamhället kännetecknas av funktionsspecialisering. Tiden delas upp i arbetstid, fritid och utbildningstid och rummet/landskapet delas upp i bostadsområden, tillverkningsområden, fritidsområden osv. Samhällsfenomenet idrott, även om som ofta de historiska rötterna är antika, är i huvudsak inte bara tidsmässigt knutet till det moderna projektets genomförande utan också tätt länkat till industrisamhällets funktionsspecialisering av tid och rum. Aktiviteter som tidigare varit inknutna i andra syften och andra landskapsrelationer specialiseras. I stället för att vara en del i jakt, strid, lek och sökande efter resurser gör idrotten aktiviteter som att springa, hoppa, kasta spjut, brottas eller dansa till en mängd olika specifika verksamheter med specialiserade regelverk, tidsavgränsningar, utrustningar, bedömningar och specialutformade rum. Utifrån det senare – de rumsliga funktionsspecialiseringarna – får vi specifika idrottslandskap i form av arenor och banor, vartefter också med kontrollerat klimat i form av inomhushallar.

Men parallellt med denna idrottens successiva specialisering – och dess återkommande diskussioner om specialiseringens gränser i termer av professionalisering och biokemiska prestationshjälpmedel – så har det funnits kroppsrörelsekulturer (Redelius & Larsson, 2005) som i stället sökt upp de okontrollerade rumsliga miljöerna. Under begrepp som friluftsliv, naturturism, äventyr, frisksport, naturism och social naturvård har fritidsaktiviteter etablerats som ofta snarare varit inspirerade av romantikens civilisationskritiska ideal om andra värden och naturupplevelser än av industrisamhällets funktionsspecialisering och kultivering av naturen. Enkelt uttryckt är det i allmänhet inte svårt att se de djupgående skillnaderna mellan t.ex. en fjällvandring och 60 meter häck, i termer av syfte, uttryck och landskap. Exempel på områden med kopplingar till båda traditionerna är skolans idrott och hälsa ämne liksom olika aspekter på äventyrs- och utomhus-pedagogik med ambitioner inom breda fält som att främja: kroppsrörelse, samarbete, fantasi, hänsyn, respekt, självkänsla, ämnesintegration och befästa kunskap (Dahlgren & Szczepanski, 1997; Lundegård et.al., 2004; Dahlgren et.al., 2007).

Dessa två traditioner – enkelt uttryckt den tävlingsinriktade kroppsrörelsen i kontrollerad miljö, *respektive* naturmöten och upplevelser i den okontrollerade miljön – har utvecklats parallellt och haft många överlappningar. Vi kan t.ex. erinra om motionsspåret, även benämnt sågspånsslingan, vars idé beskrevs 1957 och som det anlades många av under 1960- och 70-

talen för löpning och längdåkning i hela Sverige (Schantz, 2008). Men det har ändå i stor utsträckning varit lätt att skilja dessa två traditioner åt i en common-sense betydelse. Inte sällan har de även varit i konflikt med varandra. Naturupplevelsens roll, kontrollambitioner och synen på tävling och risk har här varit återkommande gränslinjer.¹ Utgångspunkten för det här aktuella forskningsprojektet är de starka tecken som vi nu tycker oss se på att dessa gränstrakter på ett dramatiskt sätt "omförhandlas" och där vi ser det vi kallat för friluftslivets sportifiering och landskapsdekontextualisering som särskilt centrala teman, vilka utvecklas något nedan.

Friluftslivets sportifiering

Som diskuterades ovan så tycks en del av friluftskulturen under senare år gå mot alltmer speciella utövandeformer där vissa aktiviteter genomgått en mycket tydlig och intressant förändring inom en relativt kort tidsperiod, vilket gör att en s.k. sportifieringsprocess blir rimlig att studera. "Sportifiering" innebär med andra ord att instrumentella inslag från den traditionella tävlingsidrotten vunnit insteg i en kroppsövningsverksamhet som annars kan karaktäriseras som starkt upplevelsepräglad utan inslag av uttalade tävlingsmoment. Ett centralt innehåll inom traditionell idrott är just själva tävlingsmomentet. Inom friluftskulturen har inte detta moment tidigare varit aktuellt på samma sätt, om det ens existerat, snarare har tävlingskritiska förhållningssätt varit artikulera. Numer kan dock vissa friluftaktiviteter ses i ett spänningsfält mellan *friluftsliv* – *friluftssport* – *sportifierad friluftssport* där den sistnämnda verksamheten utformat utpräglade tävlingsinslag och organiserat dessa efter mönster från den etablerade tävlingsidrotten ("multisport").

Det känns angeläget att titta närmare på vilka kamper och strider om hur man anser att aktiviteterna bör utövas, dess etik och meningsbärande värden som gör sig gällande i en tid av förändring och sportifiering. En intressant aspekt är också att belysa eventuella likheter och olikheter mellan utövare från skilda kategorier av friluftsutövning vad beträffar betydelsen av personliga och omgivande faktorer för valet av aktivitetsform samt vad man uppfattar som det meningsbärande innehållet i utövandet. Friluftslivets aktiviteter och utövandemönster kan också användas som uttryck för kulturell modernisering. Intressant blir då att söka svar på vilka dessa aktiviteter är och hur, men även när, detta kan ske samt huruvida friluftsliv kan uttrycka stil och utnyttjas till att ifrågasätta givna identiteter. Modernitetens grundläggande ambivalens är här intressant (se vidare om modernitetsteorier under "teoretisk referensram"): konkurrens och självdisciplin är exempel på sådant som sportifierade friluftaktiviteter delar med marknaden och arbetslivet – medan praktikens kroppslighet och möjligheter till intensiv utlevelse gör dem till en egen värld som delas av populärkulturen och ungdomskulturen.

Disciplin och konkurrens, modernitetens attribut, går man däremot bort ifrån inom de icke-sportifierade friluftaktiviteterna för att fokusera på upplevelsen – en kroppslig njutning, som ibland beskrivs i termer av att man söker efter "något annat", ett "motalternativ". Man kan utifrån detta fråga sig varför "tävlingen" eller den organiserade tävlingsformen uppstår inom vissa friluftskulturer. Givetvis inverkar många faktorer, en växelverkan mellan krafter utifrån och inifrån. I och med att inte bara utbredningen och formen, utan också organiseringen av vissa friluftaktiviteter verkar ha ändrats de senaste åren har även media börjat uppmärksamma dessa verksamheter och dess utövare. Aktiviteterna har blivit mer och mer lika regelrätta idrotter och kan på "toppnivå" vara lika professionella och tävlingsbetonade som andra

¹ Jfr. definitionerna av idrott och friluftsliv ovan och se vidare i t.ex. Yttergren, 1992; Olson, 1992; Eichberg & Jespersen, 1986; Dahlgren et.al., 2007; Bale, 1994; Isberg & Isberg, 2007; Breivik & Løvmo, 1978; Blom & Lindroth, 2002; Rantatalo, 2008; Hattie et.al., 1997; Seton, 1906; Redelius & Larsson, 2005; Sandell & Sörlin, 2008; Ogilvie, 2006 och många fler.

traditionella tävlingsidrotter på elitnivå. När sedan marknaden och vissa organisationer ser det växande intresset för dessa ”gränsöverskridande idrotter” vill man gå in och vara med, bli delaktig. Sportifieringen av verksamheten påskyndas och utvidgas för att anpassas till de nya aktörerna där ett uttalat behov av att vilja bli sedd och bekräftad tycks stå alltmer i fokus. Samtidigt sker en förändring av aktivitetens innehåll mot ett mer samhällsanpassat och tillrättalagt aktivitetsmönster. En ny typ av utövare träder in på arenan, ”kulturen” förändras, värden förskjuts och nya former för utövande skapas och där inte minst nya medieformer blir viktiga bärare som filmsekvenser på internet och GPS anknuten rapportering av pågående uteaktiviteter.

Idrottsaktiviteternas frigörelse från landskapet

Som påpekats ovan är det inget nytt fenomen att idrottsaktiviteter frigör sig från sina tidigare mer naturpräglade landskap till att bedrivas i särskilt uppbyggda funktionsspecialiserade miljöer, typ fotbollsplaner och löparbanor (Bale, 1994; Blom & Lindroth, 2002). Detta är rumsmiljöer som också sedan länge i stor utsträckning frigjort sig från klimatzoner och årstidsväxlingar genom att bedrivas i kontrollerade inomhusklimat. Det här är en utveckling som fortfarande pågår, just nu är det t.ex. en diskussion om betydelsen av att uppföra inomhushallar för bandy i större utsträckning i Sverige. Men, som också noterades ovan, det finns idag särskild anledning att uppmärksamma den ökande tendensen till att även aktiviteter där mötet med det naturpräglade landskapet har varit centralt och eftersträvansvärt, nu börjar utföras i kontrollerade miljöer. Aktiviteter – ofta under samlingsnamnet friluftsliv, som t.ex. bergsklättring, kajakpaddling, vandring, skidåkning – som har en tradition av att söka upp det okontrollerade landskapet (”naturen”; Sandell, 1988) men som nu också får särskilt uppbyggda aktivitetsmiljöer (Sandell, 2004). För att fortsätta bandyexemplet; det är nu länge sedan det var vanligt att spela bandy på sjöis men relationen till det okontrollerade (iskvalitet, väder, snö på isen...) har heller egentligen aldrig setts som något eftersträvansvärt ur bandyspelandets perspektiv. Detta till skillnad från långfärds-kridskoåkningen eller kanotpaddlingen på samma sjövattnen där just naturnärheten varit ett centralt värde – inte något man vill bygga bort även om man skulle ha råd till det.

Vi skall inte föregripa vår planerade studie men det finns förstås all anledning att här peka på komplexa och starka drivkrafter som kommersialisering, medialisering och nya tekniska konstruktionsmöjligheter. Tänkbara samspel med andra parallella samhällsfenomen är också viktiga att reflektera över som t.ex. kommunikationssystemens mobilitet (mobiltelefoner, GPS etc.) med ett ständigt uppspänt elektroniskt fjärrlandskap närvarande i såväl ytterskärgård som i staden. Ett exempel på den djupgående potentialen i dessa spännande gränstrakter är att i den relativt nya tidskriften *Transition* verkar den traditionellt rätt skarpa gränslinjen mellan stad och land när det gäller upplevelselandskapen vara upplöst utifrån i detta fall brädkulturens intresse för både trappträcken i stadens centrum såväl som lössnöåkning i fjällen (jfr. Bäckström, 2005). En viktig ”omförhandling” pågår om stora delar av idrottsaktiviteternas grundläggande rationale – och denna omförhandling tror vi är mycket viktig och spännande att följa och försöka förstå.

Teoretisk referensram

Det är konkreta aktiviteter som är vår utgångspunkt – vad olika grupper gör, var man gör det, med hjälp av vilka hjälpmedel och utifrån vilka uttryckta motiv – och i våra studier av dessa aktiviteter kommer följande teoretiska referensramar att användas:

Vid analys av *aktiviteternas relation till rummet/landskapet* kommer Sandells ekostrategiska begreppsram att användas. Denna begreppsram är i korthet uppbyggd som ett spänningsfält mellan svaren på de två frågorna: (a) är det ett specifikt landskap eller är det en specifik aktivitet/värde som är utgångspunkt; respektive (b) bejakas mänsklig påverkan på

landskapet eller inte. Denna begreppsram har tidigare använts för att analysera t.ex. utvecklingsfrågor, reservat, friluftsliv och allemansrätt (t.ex. Sandell, 1988, 2005; 2006).

När det gäller *vad olika grupper väljer för aktiviteter* så kommer Bourdieus diskussion av habitus att användas för att analysera och diskutera hur individers förkroppsligande av upplevelser och erfarenheter tar sig uttryck i olika smaker och livsstilar (Bourdieu, 1984; Bourdieu, 1990). Bourdieus teoretiska begrepp har visat sig vara kraftfulla analysverktyg i åtskilliga studier av idrott och friluftsliv (Arnegård, 2006; Backman, 2007; Brown, 2005; Engström, 1999).

För den vidare samhällskontexten – *vad man upplever att man har att välja på* – så kommer diskussionerna om modernisering att användas i linje med de samhällsomvälvande processer i form av individualisering, globalisering, medialisering och kommersialisering som framhållits som signifikativa för vår samtid (Giddens, 1991; 1996; 2003; Featherstone, 1994; Nilsson, 2000). Vissa forskare menar också att de ökade valmöjligheterna bidrar till att det sociala och kulturella bagaget inte är lika predestinerade som tidigare utan att man kan tala om en kulturell friställning (Fornäs 1994; Ziehe, 1994; Ziehe, 1986; Ziehe, 1989). Att förena Bourdieus kultursociologiska ansats med att studera samhällskontexten utifrån ett moderniseringsperspektiv har visat sig användbart i tidigare studier av fritids- och idrottsvanor (Nilsson, 1998).

Även om vi vet att dessa begreppsramar var för sig väl fyller sitt syfte i sina respektive roller i detta projekt så är en övergripande ambition att också försöka fördjupa förståelsen av deras inbördes relationer.

Planerade studier

Vi ser våra planerade studier som ett direkt resultat av egna tidigare resultat som tveklöst indikerar att stora förändringar sker när det gäller idrottens/friluftslivets relation till landskap/rum och till sport/tävling (Arnegård, 2006; Sandell & Sörlin, 2008). Som ett exempel kan vi peka på tendensen till en mer upplevelsebaserad kroppsövning med äventyrlig prägel där den fysiska, påtagliga och faktiska ”yttre kroppen” inte tycks lika central i utövandet utan där det mer är den ”inre kroppen” som står i fokus (Arnegård, 1997). Detta kan beskrivas som en utmaning i att vinna kontroll över det inre livet med hjälp av kroppen – kroppen som medel, inte som mål. Det här är något som Sandell (2000) kallat ”det omvända hälsoperspektivet” i uteverksamhet (fysisk träning inför utevistelser i stället för träning genom utevistelser). Ett annat exempel på en spännande nutidstendens som vi tidigare lyft fram är skärningen mellan klimatdebatten och olika tidigare starkt naturanknutna aktiviteter som nu kan byggas upp inomhus (Sandell, 2004). Utifrån dessa tidigare studier är alltså nu vårt övergripande syfte att *öka kunskaperna om äventyrsidrott och friluftssport av idag med särskild fokusering på frågor om sportifiering och landskapsdekontextualisering* och vi kommer inledningsvis att fokusera forskningsfrågor som:

- i. vad ger en första inventering av konkreta exempel i Sverige på friluftslivets sportifiering och idrottsaktiviteternas nya språng i frigörelse från landskapet?
- ii. hur ser det svenska och internationella forskningsläget ut när det gäller de här fenomenen?

Konkret kommer dessa frågor att tacklas genom textstudier (jfr. t.ex. Bergström & Boréus, 2005) i första hand av tidskriften *Utemagasinet* (”Sveriges största tidning för dig som tycker om uteliv”) samt eventuellt *Idrott och hälsa* (tidigare: Tidskrift i gymnastik & idrott; officiellt organ för Svenska gymnastikläraresällskapet). Text, foton och reklam kommer att vara underlag för frågor om *vad* (aktivitetstyp) och *var* (typ av landskap/miljö). När det gäller vår forskningsfråga (ii) om det *svenska och internationella forskningsläget* kommer vi att genom-

föra en konventionell bred litteratursökning bland internationella forskningstidskrifter. Databasurvalet kommer att inkludera, förutom idrott, även friluftsliv och naturturism och arbetet kommer att påbörjas utifrån skärningar mellan sökorden: sport, outdoor recreation, outdoor life, outdoor pursuits, outdoor activities, outdoor learning, indoor activities, adventure, adventure recreation, adventure education, adventure learning, adventure sports, extrem sports, risk sports, leisure sports, leisure time och sportification. Efter de inledande studierna hoppas vi kunna komplettera våra två forskningsfrågor enligt ovan med följande två frågor:

- iii. hur ser svenska exempel ut när det gäller detta (aktiviteter, platser och perspektiv) som verkar vara av särskilt intresse för fördjupade studier; och
- iv. i vilken utsträckning kan sportifiering och landskapsdekontextualisering iaktas som en del i förändrade förutsättningar för skolans undervisning i idrott och hälsa?

Referenser

- Andkjær, Søren (red.) (2005). *Friluftsliv under förändring: en antologi om framtidens friluftsliv*. Bavnbanke, Slagelse, Danmark.
- Arnegård, Johan (1997). "Äventyrsidrott och äventyrsidrottare". I *Svensk Idrottsforskning*, årg. 6, nr. 3, s. 26–31.
- Arnegård, Johan (2006). *Upplevelser och lärande i äventyrssport och skola*. Studies in Educational Sciences 80. Stockholm: HLS Förlag.
- Backman, Erik (2007). *Teaching and learning friluftsliv in Physical Education Teacher Education*. Licentiatuppsats. Lärarhögskolan i Stockholm.
- Bale, John (1994). *Landscapes of Modern Sport*. London: Leicester University Press.
- Bergström, Göran & Boréus Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Blom, K. Arne & Lindroth, Jan (2002). *Idrottens historia: Från antika arenor till modern massrörelse*. Farsta: SISU idrottsböcker.
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The logic of practice*. California: Stanford University Press.
- Brown, David (2005). "An economy of gendered practices? Learning to teach physical education from the perspective of Pierre Bourdieu's embodied sociology". I *Sport, Education and Society*, 10(1), 3–23.
- Bäckström, Åsa (2005). *Spår: Om brädsporkultur, informella lärprocesser och identitet*. Studies in Educational Sciences 74. Stockholm: HLS Förlag.
- Dahlgren, Lars Owe & Szczepanski, Anders. (1997). "Utomhuspedagogik – Boklig bildning och sinnlig erfarenhet: Ett försök till bestämning av utomhuspedagogikens identitet". I *Skapande Vetande*, No. 31, Linköpings universitet.
- Dahlgren, Lars Ove; Sjölander, Sverre; Strid, Jan Paul & Szczepanski, Anders (red.). (2007). *Utomhuspedagogik som kunskapskälla - närmiljö blir lärmiljö*. Lund: Studentlitteratur.
- Engström, Lars-Magnus (1999). *Idrott som social markör*. Stockholm: HLS Förlag.
- Featherstone, M. (1994). *Kultur, kropp och konsumtion*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Fornäs, Johan (1994). "Ungdomskultur i Sverige". I Fornäs, Johan et al.. (red.). *Ungdomskultur: Identitet och motstånd*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Franzén, Mats. (1994). "Gren och stil – eller sport som ungdomskultur". I Fornäs, Johan; Boëthius, Ulf; Forsman, Michael; Ganetz, Hillevi & Reimer, Bo (red.). *Ungdomskultur i Sverige*. FUS-rapport nr. 6. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Giddens, Athony (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

- Giddens, Athony (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, Anthony (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundegård, Iann; Wickman, Per-Olof & Wohlin, Ammi (red.). (2004). *Utomhusdidaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Mitchell, Jr. Richard, G. (1983). *Mountain experience: the psychology and sociology of adventure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nilsson, Per (1998). *Fritid i skilda världar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Nilsson, Per (2000). "Idrott och modernisering". I Berggren, Leif (red.) *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Redelius, Karin & Larsson, Håkan (red.). (2005). *Leve idrottspedagogiken! En vänbok tillägnad Lars-Magnus Engström*. Stockholm: HLS Förlag.
- Riksidrottsförbundet (1996). *Idrotten vill, verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Sandell, Klas (1988). *Ecostrategies in Theory and Practice: Farmers' Perspectives on Water, Nutrients and Sustainability in Low-resource Agriculture in the Dry Zone of Sri Lanka* (diss.). Studies in Arts and Science 19. Linköpings universitet.
- Sandell, Klas (2000). "Fritidskultur i natur". I Berggren, Leif (red.) *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandell, Klas (2004). "Var ligger utomhus? Om nya arenor för natur- och landskapsrelationer". I Lundegård, Iann; Wickman, Per-Olof & Wohlin, Ammi (red.). *Utomhusdidaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandell, Klas (2005). *Reservatsdilemman eller utvecklingsområden? En syntesdiskussion och två fallstudier: Torneträsk biosfärområde 1986 - 2004 och Södra Jämtlandsfjällens nationalparksförslag 1995 - 2000*. Rapport No. 17 för forskningsprogrammet "FjällMistra" (the Mountain Mistra Programme). Umeå.
- Sandell, Klas (2006). "The Right of Public Access: Potentials and Challenges for Ecotourism". I Gössling, Stefan & Hultman, Johan (eds.). *Ecotourism in Scandinavia: Lessons in Theory and Practice*. CABI, Wallingford.
- Sandell, Klas & Sörlin, Sverker (red.). (2008). 2a rev. uppl. *Friluftshistoria - från `härdande friluftslif` till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Schantz, Peter (2008). "Det tätortsnära naturmötet". I Sandell, Klas & Sörlin, Sverker, (red.). *Friluftshistoria - från `härdande friluftslif` till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Tordsson, Bjørn (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale: En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturellt fenomen (A study of dimensions of meaning in friluftsliv and a discussion of friluftsliv as a socio-cultural phenomenon)*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Ziehe, Thomas (1986). *Ny ungdom. Om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedts Förlag.
- Ziehe, Thomas (1989). *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Ziehe, Thomas (1994). "Kulturell friställning och narcissistisk sårbarhet". I Fornäs, Johan et al. (red.). *Ungdomskultur: Identitet och motstånd*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.